

mikor olyasformának látszik az ottani világ, mintha különféle nemzetiségek egymást egy kanál vízbe akarnák fojtani – és ezt halljuk róluk már évtizedek óta: talán időszerű rámutatni arra, hogy a parasztokban ádáz gyűlölködésnek más népek iránt nyoma sincs és sohasem volt. Békésen élnek egymás mellett; mindegyik a saját nyelvén beszél, saját szokásait követi, és természetesnek veszi, hogy másnyelvű szomszédja ugyanezt teszi. Döntő bizonyíték erre a nép lelkének tükre: maguk a lírai népdalszövegek. Ezekben alig-alig akadnak idegen nemzetiség ellen irányuló gondolatok. És ha akadnak is idegent csúfoló sorok, ezek nem jelentenek többet, mint azok a népdalszövegek, amelyekben a nép például saját papjának vagy önmagának fogyatékoságain mulat. A parasztok közt békeség uralkodik; gyűlölködést másfajájúak ellen csak felsőbb körök árasztanak!

A tanárjelöltek felkészítése a hely- (hon-)ismereti földrajz oktatására

Adalékok a nyíregyházi földrajztanárképzés öt évtizedes történetéhez

2015 tavaszán ünnepi konferencián emlékeztünk meg a Nyíregyházi Főiskolán folyó földrajztanárképzés öt évtizedes eredményeiről és a tanszéki kollektíva tudományos munkásságáról. A teljes fejlődésívet megjelenítő előadások nem foglalkozhattak minden részletkérdéssel vagy a tanszék tudós tanárainak egyéni teljesítményeivel. A szakmai stúdiumok anyagát, órakeretét és egymásra épülését a tanárképző főiskolák egységes tanterve határozta meg, lehetőséget biztosítva a kiegészítő (lokális és mikro-regionális jellegű) anyagok oktatására is. A tanszék kezdetektől fogva – élve a lehetőségekkel és felismerve a feladat jelentőségét – kiemelten foglalkozott Nyíregyháza város-, a Nyírség és a Felső-Tisza-vidék természet-, népesség-, település- és gazdaságföldrajzával.

A helyismereti földrajz (a lakóhely és tágabb környezete, amit napjainkban *táj hazának* is nevezünk) már a XIX. század vége felé szervesen beépült az alsó- és középfokú földrajzoktatásba.¹ A lakóhely természeti és társadalmi környezete a gyermek valóságismeretének és hazaszeretetének időben első és legjelentősebb forrása. A táji elemek és jelenségek helyes értelmezéséhez a pedagógus természetű, az egyes évfolyamok tantervi anyagához kapcsoló munkája szükséges. A régi tanterveknek ez a követelménye – a sokszoros korrekciók és teljes átalakítások ellenére – átöröklődött napjainkra is. Ehhez a környezetföldrajzi oktatómunkához (és az alapját képező helyi ismeretanyag összegyűjtéséhez, rendszerezéséhez) a tanárjelölteknek megfelelő felkészítést és ösztönzést igyekszünk adni.

A tanszék a hely- (hon-)ismereti földrajz oktatásához egyrészt egy mintaterület (Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) modell-értékű – több évfolyam tantervi anyagához kötődő – feldolgozásával, másrészt földrajzpedagógiai-módszertani felkészítéssel kíván segítséget nyújtani. A rendszer-változás előtti tantervi struktúra, amely a jelenleginél nagyobb órakeretet biztosított az egyes elméleti stúdiumokhoz rendelt gyakorlati (szemináriumi) foglalkozásokra, lehetőséget adott a hely- (hon-)ismereti téma- feldolgozásokra. A szemináriumi órákon a tanárjelöltek 15–20 perces kiselőadásokat tartottak a szülővárosuk (-faljuk) természeti környezetéről, településföldrajzáról, az emberi tevékenységi formák-rendszerek idő- és térdimenzióiról stb. A bolognai rendszerre való áttérés után a gyakorlati órák száma csökkent, így a hiátust megszüntetve, a megyeföldrajz oktatását önálló, szabadon választható kollégiumként folytattuk, nemcsak tanárjelölteknek, hanem az idegenforgalmi szakemberképzésben résztvevő hallgatóknak is. A szaktudományi ismeretanyag átadását a módszertani felkészítéssel kapcsoltuk össze. Öt évtizedes történetünk minden szakaszában a tanári diplomamunkák témaköreinek kijelölésével is ösztönöztük hallgatóinkat a lokális és mikro-földrajzi témák kimunkálására. A megyében tanító földrajztanárok posztgraduális továbbképző rendezvényein is szorgalmaztuk a helyismereti földrajz oktatását, melyhez tanári segédkönyvek írásával-szerkesztésével igyekeztünk segítséget nyújtani.

¹ *Udvarhelyi Károly–Göcsei Imre: Az alsó- és középfokú földrajztanítás története Magyarországon. Tankönyvkiadó, Bp., 1970.*

Első tanszékvezetőnk, Frisnyák Sándor főiskolai, majd (1998-tól) egyetemi tanár több tanári segéd-könyvet és tudományos monográfiát írt és szerkesztett régióink természet-, társadalom-, gazdaság- és történeti földrajzáról. 1975-ben jelent meg a *Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv*, melynek tanulmányait a tanszéki oktatók, a megyében dolgozó régészek, néprajzkutatók, muzeológusok és természetvédők írták. A könyvet a felhasználó pedagógusok pozitívan értékelték és ennek köszönhető, hogy később (1979-ben) még egy könyvet adtunk ki hasonló címmel, gazdag tartalommal. A két könyvet – időtávolságból nézve –, inkább *honismereti tanulmánygyűjteménynek értékelhetjük*, mert a bennük foglalt ismeretanyagot a földrajztanárokon kívül más szakosok is felhasználhatják. A *honismeret* – véleményünk szerint – *integrált tudományként* is felfogható, amelynek tudásanyaga a különböző diszciplínák eredményeit (így a geográfiát is) beépíti elemző és szintetizáló rendszerébe.

1983-ban jelent meg Frisnyák professzor *Történeti földrajz (A Szatmár-Beregi síkság, a Rétköz, a Nyírség és a Zempléni-hegység 18–19. századi földrajza)* című könyve, mely nem csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye régi állapotrajzát, tájtörténetét dolgozza fel, hanem a szomszédos hegyvidéki régió első történeti földrajzi szintézise is. A helyismereti földrajzi felkészítő munkánkra a vezető geográfusok is felfigyeltek. Pécsi Márton (1923–2003) akadémikus javaslatára a Tankönyvkiadó megbízta Frisnyák Sándort egy, a megyék és a főváros földrajzát – egységes szisztéma szerint – feldolgozó kézikönyv szerkesztésével. Frisnyák a tanszéki munkatársak mellett egyetemi oktatókat és tudományos kutatókat is bevont a munkába, mely 1984-ben *Budapest és a megyék földrajza* címmel jelent meg.

A tanszéki (intézeti) kutatóműhely aktívan bekapcsolódott a *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája* (Nyíregyháza, 1993, 1998) írásába és szerkesztésébe. Az első kötetben *A megye természeti földrajza* c. fejezet megírásával vettünk részt. A második kötet, melynek alcíme *Társadalom és gazdaság*, Frisnyák Sándor szerkesztésében jelent meg, a tanszék és a tudományos műhelyünkhöz csatlakozó külső munkatársak közreműködésével.² A megyei pedagógus továbbképző intézet felkérésére Boros László és Frisnyák Sándor egy rövidebb, 160 oldalas megyeföldrajzot is írt, amely – a terjedelmes monográfiához képest – könnyebben feldolgozható anyagot szolgáltat a földrajz, a biológia és a történelem szakos tanárok munkájához.

Tanárképző feladatainkat és a megyében tanító pedagógusok helytörténeti, -földrajzi, honismereti és tudománynépszerűsítő munkáját jelentősen segíti Csendes László, Frisnyák Sándor, Gyarmathy Zsigmond és Hrenkó Pál *Szabolcs-Szatmár megye régi térképeken* című, 1989-ben megjelent műve is, melynek kezdeményezése és szerkesztése is tanszékünkhöz kötődik. Frisnyák Sándor szerkesztői bevezetőjéből idézek: „*Térképgyűjteményünk, mely első ilyen jellegű vállalkozás, a mai Szabolcs-Szatmár megye (és az érintkező területek) múltbeli képét tárja elénk. Régi térképeink olyan információhordozók és -közlők, amelyek szemléletesen jelenítik meg [...] a történelmi vármegyék térbeli elhelyezkedését, területi változásait, a földrajzi környezet ősi természeti képét, a társadalom gazdasági tevékenységét, tájformáló (= természetátalakító), település- és infrastruktúra-fejlesztő munkáját. [...] A megyénket ábrázoló térképek (és térképtörödékek) összegyűjtésével és megjelentetésével a Szabolcs-Szatmár megyei földrajz- és történelemtanítást, a szakköri és honismereti munkát szeretnénk segíteni. Reméljük, hogy a régi térképek gyűjteménye a tárgyi ismeretbővítés mellett a hazaszeretet elmélyítését, a Nyírség és a Felső-Tiszavidék ősi szépséget őrző tájainak, alkotó és kultúrateremtő népének nagyobb megbecsülését és tiszteletét is szolgálja.*”³ S ehhez a gondolat sorhoz – befejezőként – még annyit tennék hozzá, hogy a tanszék (intézet) ilyen jellegű tevékenysége közvetve, a nálunk végzett tanárok mindennapi iskolai munkája pedig közvetlenül szolgálja a felnövekvő ifjúság lokális és regionális identitásának kialakítását, erősítését, távlatokban a nemzetstratégiai céljaink megvalósítását.

Kókai Sándor

² Hatalmas ismeretanyaga, helyzetelemző és értékelő tanulmányai a terület- és gazdaságfejlesztési koncepciók kialakításához is felhasználhatók.

³ A 140 oldalas A/4-es méretű térképgyűjtemény fekete-fehér változatban jelent meg, a felsorolt szerzők térkép-magyarozó, a kultúrtáj változásait ismertető leírásaival. Később (1998 és 2000 között) a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Pók Judit szerkesztésében három kötetben jelentette meg az első katonai felmérés (1782–1785) megyénkről készült színes térképszelvényeit.